האמנותי וקהל היעד. במלים פשוטות - האמנות והכלכלה. קומקומים, מזלגות, מיכלים לפרחים וכד' - כולם מקבלים כיום טיפול של מעצבים שיוצרים דגמים מקוריים, אולם הפונקציונאלית שלהם מטילה על המעצב יותר מיגבלות מאשר חנוכייה, לדוגמה. המים חייבים לזרום החוצה בחופשיות ובנוחיות מהקומקום, והמזון חייב להינעץ בלי שום מאמץ בשיני המזלג. האלמנט השימושי - נעיצת הנרות בחנוכייה או הנחת החרוסת בשקערורית, הן מיגבלות פחות מחייבות, והדמיון של המעצב יכול להמריא לכיוונים רבים ושונים.

"צורפות היתה תמיד מלאכה, שנועדה לספק את מאווייהם של מי שיכלו להרשות לעצמם את ההוצאה. את המאוויים הראוותניים של הגבירים. זהו מקצוע שהיה בעבר עובר מאב לבנו, במיסגרת גילדות. גרופיוס, שהקים את ה'באוהאוז', הביא חידוש מהפכני בתפיסה העיצובית, בתודעה: העיצוב כתוצאה של הגדרת הפונקציה. העיטורים והקישוטים - מיותרים. קווי המיתאר של המיבנה, הכלי, הרהיט - הם הערך המוסף האסתטי שלו.

חיות אגדיות

"אם ניזכר היטב, עד לתקופה הזאת, קווי המיתאר של החפצים היו דומים או אפילו זהים, ורק הקישוטים השתנו", ממשיך אופיר. "כדים יווניים, לדוגמה. אותם כדים, עם אותן ידיות קטנות בצידיהם, היו אופייניים לכל האסכולות. רק העיטורים - מעולם הצמחים, דמויות אדם וחיות אגדיות, תיאורי קרבות וכד', השתנו מבית מלאכה אחד לשני, מאומן אחד לשני. האומנים בעיקר העתיקו מוטיבים, לא התיימרו להפעיל דמיון יוצר ולא היו, לכן, פריצות דרך. רק בתקופת הארט־נובו, בסוף שנות ה־30 של המאה, התחוללה ראשית המהפכה באמנויות השימושיות. האמנים של התקופה הזאת, וזו שבאה במקביל לה ומעט אחריה - הארט־דקו, עסקו בריהוט, מחיצות, מנורות, כלים. הם היו המובילים באמנות של התקופה, לפרק זמן קצר מאוד בתולדות האמנות. בדרך כלל הציירים והפסלים, הם שהובילו. "נחזור לבאוהאוז. ולתר גרופיוס וחבריו - מיס ואן דרוהה, פול קליי, מוהולי נאג', קנדינסקי - עסקו לא רק בצורה ופונקציה, אלא בחיבור בין ההתפתחות הטכנולוגית והעיצוב. הם עודו שימוש בחומרים חדשים, את האפשרות ליצור בתעשייה אובייקטים אמנותיים זהים, שעוצבו בידי אמן, בניגוד לעבודת היד. המגמה הזאת התגברה לאחר שאירופה ליקקה את פצעיה לאחר מלחמת העולם השנייה. והמגמה הזאת הגיעה גם אל הצורפות. ברזל, אלומיניום, פלאסטיק - חומרים פשוטים, שווים לכל נפש, התחילו להופיע גם בתכשיטים, גם בכלי־בית, וגם באביזרים לפולחן הדתי.

"עדיין יש מקום נרחב לצורפות המסורתית, האתנית. בעיקר כשמדובר בתכשיטים", מסביר אריה אופיר.

נשק וסירים

"האתנוגרפיה היא מעבר לזמן, וכך היא צריכה להיות. אבל צריך רק להבחין בין הדברים: אמנות אפריקנית 'אותנטית' של היום, היא אמנות של בעלי מקצוע שמשמרים מוטיבים מן העבר. צורפות תימנית שנעשית היום, היא יפהפייה, אבל שוב - משמרת מוטיבים מן העבר. עם שוליים די צרים של יצירתיות. ומלבד זאת - גם מה שנחשב מוטיבים יאותנטיים, לא תמיד הוא כזה, ואחרי בדיקה מדוקדקת מסתברים דברים מעניינים:

"תכשיטים, לדוגמה, היו מאז ומתמיד חפץ קל מאוד לטילטול, ואוכלוסיות נודדות העבירו אותם בכיסים, ומכרו אותם כדי להתבסס במקום חדש. כך הועברו מוטיבים וסגנונות מאיזור לאיזור, מיבשת ליבשת. במיוחד זה בולט בתכשיטים של הבדואים: הם כינסו יחד במחרוזת או בענק לצוואר, אוסף של מטבעות מפה ומשם, חרוזים מפה ומשם.

"ובאשר להיבט הכלכלי: הנוודים, כאמור, יכלו אומנם להשתמש בתכשיטים כבמטבע קשה. אבל בתכשיטים ובכלים יש גם ההיבט של אופנתיות. בעולם הדמוקרטי בן זמננו, כוח קנייה רב מצוי בידי צעירים שכיסיהם עדיין אינם תפוחים מכסף. הם, כמו גם מבוגרים לא עשירים, צורכים חפצי נוי מהחומרים הפשוטים. בייצור כלי הבית המעוצבים וכלי הפולחן הדתי נוספו אל המחומרים האציליים - כסף, זהב, טיטניום - חומרים פשוטים יותר. העיצובים היוקרתיים נעשים עדיין בעבודת יד, אולם המעצבים, ואני ביניהם - מחפשים דרך כדי לייצר סדרות של מוצרים כאלה, במיפעלי מתכת.

"בחו"ל עוסקים כיום בעיצוב כלים ותכשיטים גם אדריכלים, שמגוונים את עיסוקיהם או שעוברים לעיצוב בממדים קטנים יותר, ושהזמן העובר מהתיכנון לביצוע קצר יותר, בלי להיתקל בבירוקרטיה של רשויות עירוניות. אשמח מאוד אם גם בארץ יצטרפו אדריכלים לעיצוב פריטי צורפות", ממשיך אופיר.

"לא מזמן פגשתי מנהל מיפעל מתכת מפולין, שסיפר לי שהם הסבו את קווי הייצור שלהם מנשק לפריטים לבית. הרעיון הלהיב אותי, ויזמתי פגישה עם נציגי התעשייה הצבאית שלנו. אולי גם אצלנו אפשר יהיה להסב קווי ייצור של קני תותחים, לייצור חנוכיות או קערות לחרוסת ולמצות!" ■
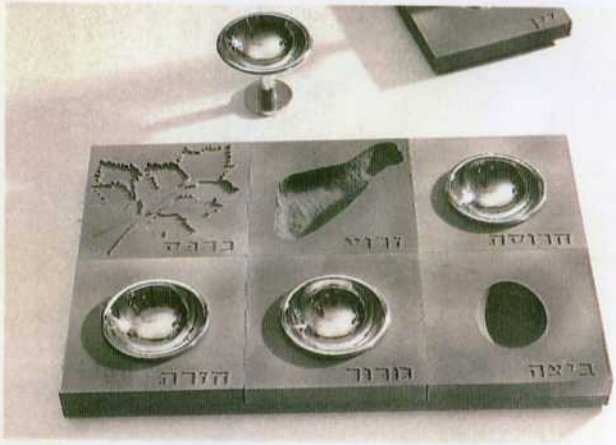
למעלה: קערה־פסל לפסח, מפליז. הזרוע, הכרפס וכוי מונחים בששה המשולשים, במרכז: פתחים שלתוכם מוכנסות מצות, בעיצוב אריה אופיר. למטה: קערה לפסח וגביעים של עמית שור, אף היא בגרת המחלקה לצורפות. כל האמנים המיוצגים בכתבה מציגים בגלריה "אוטנטה" בתל־אביב.